

TAPOLAN TALON HALLINNASTA 1720-LUVULTA 1760-LUVULLE

Esitelmä Tapola-Metse-suvun sukukokouksessa
5/8 2001

SEPPO SIPPU

Tapolan rustholli ja Varismaan augmentti

Tapola-suvun kantaisä *Tapani Matinpoika Sippu* oli yhdessä poikansa *Markku Tapaninpojan* kanssa 1660 ottanut viljelykseen Vehkalahden pitäjän Viialan kylästä 1/6 veron rakuunatilan.

Markun poikien *Antti*, *Heikki*, *Eerik* ja *Tuomas Markunpoikien* aikana 1681 tilasta muodostettiin ratsutila eli rustholli. Samalla Tapolan rusthollille osoitettiin augmentiksi eli rusthollille verovelvolliseksi tilaksi samassa kylässä sijaitseva 1/8 veron tila, joka otettiin yhdysviljelykseen rusthollin emätilan yhteyteen.

Rusthollin emätilasta ja siihen yhdistetystä augmentista muodostui Viialan kylän maakirjatalo N:o 9, *Tapola*, veroltaan $1/6 + 1/8 = 7/24$ kokoveroa, 7/24 manttaalia ja 1 tila. Augmenttia kutsuttiin vielä 1750-luvulla nimellä *Varismaa*.

Tapolan emätila käsitti siis $(1/6)/(7/24) = 4/7$ osaa koko Tapolan maakirjatalosta ja Varismaan augmentti $(1/8)/(7/24) = 3/7$ osaa koko maakirjatalosta.

1720-luvulla Tapolan emätilaa asui Tuomas Markunpoika (k. 1727) yhdessä nuorempien poikiensa *Eerik* ja *Pekka Tuomaanpoikien* kanssa, kun taas Varismaan augmentti oli Tuomaan vanhempien poikien *Matti* ja *Tuomas Tuomaanpoikien* hallussa.

Tapolan rustholli varusti rakuunan Karjalan rakuunaeskadroonan everstiluutnantin komppaniaan N:olla 25 vv. 1722–24, henkikomppaniaan N:olla 132 vv. 1725–26 ja henkikomppaniaan N:olla 101 vv. 1727–42. Augmenteiksi oli Varismaan talon lisäksi osoitettu saman kylän Ukkolan talo ja puolet Pillin taloa sekä kaksi Elimäen pitäjän Raussilan kylän taloa.

Lappeenrannassa 14/10 1725 pidetyn pääkatselmuksen rullaan on henkikomppanian rakuunan N:o 132 varustavan Viialan kylän rusthollin isännäksi merkitty Tuomas Tuomaanpoika. Rakuunaksi oli 17/3 1723 otettu (isännän veli) Matti Tuomaanpoika, joka nyt oli 32-vuotias ja naimisissa. Hevonen oli kruunun 15-vuotias ruuna, jonka rakuuna sai pitää toistaiseksi, koska rusthollari oli hyvin köyhä.

Tapolan rusthollin hallintariita 1727

Vehkalahden ja osan Kymiä 23/2 1727 alkaneissa talvikäräjissä *Jesper Heikinpoika Elimäen pitäjän Vilppulasta* näytti hänen ja hänen isävainansa nuoremman

veljen pojan *Eerik Tuomaanpojan* välillä viime tammikuun 2. päivänä todistajain läsnäollessa laaditun kontrahdin, joka sisältää:

Että Eerik siirtää Jesperille puolet Viialassa sijaitsevan ratsuvarustusemätilan 1/6 veron osasta, koskei Eerik varattomuutensa vuoksi kykene ratsupalvelua suorittamaan. Tämän johdosta Jesper oli ostanut ratsumiehen tarpeisiin paidan 3 taalarilla, 3½ kyynärää sarkaa 2 taalarilla 20 äyrillä, 6 kyynärää neliniitistä palttinaa 2 taalarilla 8 äyrillä ja parin sukkaa 1 taalarilla 22 äyrillä kuparirahaa. [Yhteensä 9 taalaria 18 äyriä kuparia = 3 taalaria 6 äyriä hopeaa.]

Kun Eerikin vanhempi veli *Tuomas Tuomaanpoika*, joka hallitsee jäljellä olevaa eli 1/8 veron osaa mainitusta rusthollista, kuuluu epäävän Jesperiltä pääsyn rustholliin, niin sen tähden Jesper sanoi olevansa oikeutettu siitä valittamaan, anomuksella, että hänet pysytettäisiin Eerikin kanssa tehdyssä kontrahdissa, semminkin kun Jesperin isävainaa on tätä 1/6 veroa asunut ja viljellyt sekä sen edestä lähtenyt sotaan ja siellä menettänyt henkensä.

Läsnäoleva Eerik Tuomaanpoika, joka on kontrahdin Jesperin kanssa tehnyt, anoi niin ikään, että samainen vahvistettaisiin, semminkin kun tällä 1/6 verolla on heille kummallekin kylliksi tilaa ja kun Eerikin vanha isä *Tuomas Markunpoika* näytetyn kirjelmänsä mukaan moista toivoo, ollen Tuomas Tuomaanpojalla kylliksi askaroitavaa 1/8 verossa, jota hän mainitusta rusthollista hallitsee.

Tuomas Tuomaanpoika vallan protesteerasi sitä vastaan, että Jesper saisi sinne tunkeutua, koska rusthollilla on vähän veroa ja tiluksia eikä se kestä niin montaa asukasta, ollen Eerikillä mainitulla 1/6 veron osalla heidän vanhan isänsä lisäksi myös nuorempi veli *Pekka* nimeltään, ja Tuomaan vanhin veli rakuuna *Matti* viljelee hänen kanssaan jäljellä olevaa 1/8 veron osaa, puhumattakaan siitä, että heillä on varttuvia poikia. Tuomas esitti sitä paitsi herra paronin ja kapteeni Duwallin viime tammikuun 16:ntena hänelle antaman sen sisältöisen todistuksen, että Tuomas Tuomaanpoika tunnustetaan komppanian puolesta päteväksi rusthollariksi Viialassa, hän kun ei ole huolimaton, vaan koettaa mitä suurimmalla uutteruudella täyttää sen, mihin häntä Kuninkaallisen Majesteetin palvelemiseksi käsketään ja määrätään.

Tämän johdosta ja Kun. Majesteetin 10/6 1684 antaman plakaatin nojalla kihlakunnanoikeus muistutti Jesperille, ettei tätä vähäveroista rustholliä voida halkoa tai jakaa, mitä paitsi asetukset eivät myöskään salli siellä niin paljon miehenapua, minkä vuoksi kruununvouti Kyreen ei hänkään voinut suostua Jesperin anomukseen. Kun Jesper kuitenkin pysyi anomuksessaan, niin sen tähden katsoi oikeus aiheelliseksi lähettää jutun herra maaherralle, koska rustholli on kruunun.

Samana vuoden syyskäräjissä osapuolet ilmoittivat maaherran hylänneen Jesperin ja Eerikin välisen kontrahdin 3/8 1727 antamallaan päätöksellä. Jutusta Jes-

perille koituneen vaivan ja kustannusten korvaamiseksi sovittiin, että Jesper saa seuraavana keväänä kylvää rusthollin tiluksista kaksi pientä 3 kapanalan pelto-sarkaa, 1 kapanalan kytömaan kappaleen ja 10 kaurakapan raivion, joiden tuoton hän saa yksin käyttää, mitä paitsi Jesperille luvattiin heti maksaa 5 kappa rukiita ja ensitulevana syksynä 2 kappa ohria ja 3 kappa kauroja. [1 kapanala = 1/32 tynnyrialaa ≈ 1/64 hehtaaria.]

Takuusitoumus 1729 ja sijoituspäätös 1730

Vehkalahden ja osan Kymiä 14/11 1729 alkaneissa syyskäräjissä esitettiin kihlakunnanoikeuden vahvistettavaksi seudun rusthollarien takuumiehiltään saamia takuusitoumuksia, jotka koskivat ratsuvarustuksen ja muiden rusthollin velvoitteiden moitteetonta suorittamista. Takuumiehet tunnustivat oikeuden edessä sitoumuksensa ja lautakunta ja käräjärahvas tunnustivat heidät riittäviksi, mistä rusthollarille annettiin todistus.

Näin vahvistettiin mm. rusthollari *Eerik Tuomaanpojan* 15/8 1729 saama takuukirja, jolla hänen Viialan kylässä hallitsemastaan rusthollista N:o 101 menivät takuuseen saman kylän talonpojat Pärtty Mikonpoika, Matti Yrjönpoika, Yrjö Tuomaanpoika, Matti Matinpöika, Juho Laurinpoika ja Eerik Heikinpoika Susi. Takuukirjan perusteella Kymenkartanon ja Savonlinnan läänin maaherra myönsi Eerik Tuomaanpojalle 15/5 1730 sijoituksen rustholliin.

Karjalan rakuunaeskadroonan v:n 1737 pääkatselmuksessa henkikomppanian N:on 101 rusthollariksi on merkitty Tuomas Tuomaanpojan veli Eerik Tuomaanpoika. Ratsupalvelija Matti Tuomaanpoika, 44, käytti nyt nimeä *Wiman* ja ratsasti 17-vuotiaalla, lautaselta mitat täyttävällä punaisella laukkipääruunalla.

Takuusitoumus ja sijoituspäätös 1739

Vehkalahden ja osan Kymiä 19/3 1739 alkaneisiin talvikäräjiin tuli saapuville rusthollari Eerik Tuomaanpojan vanhemman veljen poika *Jaakko Tuomaanpoika Viialasta* Vehkalahden pitäjää ja kertoi, kuinka hänen mainittu setänsä oli nimissään saanut edesmenneen herra maaherran, paroni Frisenheimin vahvistuksen 15:nnetä toukokuuta 1730, mikä nyt näytettiin, samassa paikassa sijaitsevaan rustholliin N:o 101 Kun. Majesteetin Karjalan rakuunarykmentin henkikomppaniassa.

Mutta kun Jaakko Tuomaanpoika ja hänen isänsä *Tuomas Tuomaanpoika* olivat useita vuosia asuneet ja vieläkin hallitsivat rustholli puoliksi, ja kun mainittu hänen setänsä rusthollari Eerik Tuomaanpoika oli lautamies Eerik Suden antaman todistuksen mukaan suostunut siihen, että hänellekin annettaisiin asianmukainen

imissioni sanottuun puoleen rustholliin, niin sen tähden Jaakko Tuomaanpoika anoi tulla autetuksi saamaan enemmänmainitun puolen rustholliin hallintaan tarvittavan takuun.

Siinä tarkoituksessa Jaakko asetti puolestaan takuuseen, koskien useinmainitun puolen rustholliin säällistä nautintaa ja ruokkoa, ratsuvarustuksen tyydyttävää hankintaa ja ylläpitoa ja mitä siihen kuuluukaan sekä kruunun ulostekojen oikeaa suorittamista, kiinteästi asuvat talolliset Heikki Martinpoika Tanskan Reitkallista, Tuomas Jesperinpoika Tepposen Viialasta ja Aatami Gabrielinpoika Liikkasen Liikkalasta.

Läsnäolevat takuumiehet ottivat vapaaehtoisesti vastatakseen kaikista laiminlyönneistä, joita Jaakko Tuomaanpoika vastoin odotuksia saattaisi mainituissa velvoitteitteissaan osoittaa. Saapuvilla oleva kärjärahvas kertoi niin ikään, että nämä takuumiehet ovat tätä nykyä siinä määrin varoissaan, että kruunulla ja rykmentillä on heissä vakuus.

Sen tähden alistetaan nöyrimmin korkeiden viranomaisten mielivaltaan ja hyväksyntään mainitun Jaakko Tuomaanpojan anomus vahvistuksen saamiseksi usein mainittuun 1/2 rustholliin. Pitäjän lautakunta ja kärjärahvas antoivat vielä tiedoksi, ettei edellä mainittujen osakkaiden lisäksi kuulu olevan useampia, joilla olisi jotain osaa rustholliin.

Kihlakunnanoikeuden pöytäkirjan otteen perusteella Kymenkartanon ja Savonlinnan läänin maaherra myönsi 22/8 1739 Jaakko Tuomaanpojalle sijoituksen puoleen osaan Tapolan rustholliä.

V:n 1743 verorevisio

Kymenlaakso tuli Venäjän valtaan ns. hattujen sodan aikana kesäkuussa 1742, ja saman vuoden syyskuusta lähtien Venäjän keisarinna Elisabet hallitsi koko Suomea. Sodasta kärsineiden alueiden talouselämän elvyttämiseksi venäläishallinto määräsi toimitettavaksi verorevision, jossa Ruotsin vallan aikuisia veroja huomattavasti alennettiin.

7/24 kokoveron, 7/24 manttaalin ja 1 tilan veroisen vehkalahtelaistalon maa-
kirjaveroon kuuluvien esineiden v:n 1739 verohinta oli ollut 24 taalaria 13 äyriä
4 penninkiä hopearahaa, mikä viljaksi muutettuna (4 taalaria tynnyri) vastasi 6,1
tynnyriä. Revision mukainen vero (viljaa ja rahaa) vastasi enää 13 taalaria 21 äyriä
6 penninkiä eli 3,4 viljatynnyriä. [1 taalari = 32 äyriä = 768 penninkiä. Verovilja
on puoliksi rukiita puoliksi ohria.]

Turun rauhassa 7/8 1743 Venäjä palautti valtaamansa Suomen takaisin Ruotsille lukuun ottamatta Kymen läntisimmän eli Ahvenkosken haaran itäpuolista

aluetta ja Savonlinnan ympäristöä. Kymin kihlakunnan pitäjistä uusi valtakunnanraja halkoi Kymin ja Pyhtään. Vasta vallattu alue muodosti Viipurin kuvernementin Kymenkartanon provinssin eli Lappeenrannan käskynhaltijakunnan, ja se käsitti Kymin, Lappeen ja Jääskén kihlakunnat eli komissariaatit.

Hallitseva senaatti vahvisti provinssin verorevision syyskuussa 1743. Viipurin kuvernementissa ei ylläpidetty Ruotsin vallan aikuista ruotujako- ja veropalkkalaitosta sotilasruotuineen, palkkatiloineen, rustholleineen ja augmentteineen, vaan talojen tuli maksaa revision mukainen maakirjaveronsa suoraan kruunulle. Niin lakkasi Tapolan rusthollinkin velvollisuus varustaa rakuuna, ja sen myötä lakkasivat tulot augmenteista.

Verovapaat vuodet 1744–47

Veronalennusten lisäksi myönnettiin sotavahinkoja kärsineille taloille verovapaita vuosia. Vapaavuosien saamiseksi oli hankittava kihlakunnanoikeuden todistus talon kärsimistä vahingoista. Viialan kylän 11 maakirjatalosta sotavahinkoja olivat kärsineet Hasu, Suolanen, Susi, Pilli, Tynnilä ja Tapola.

Vehkalahden ja osan Kymiä 1/10 1744 alkaneissa syyskäräjissä todistettiin, kuinka mainitut kuusi Viialan kylän taloa oli sotaväen leiriytymisen myötä hävitetty niin, että rakennusten katot ja sisustus olivat osittain pilalla, pellonojat poljettu umpeen ja aidat osaksi poltettu osaksi revitty. Myös karjaa oli menetetty. Kihlakunnanoikeus esitti näille taloille neljän vuoden vapautta maakirjaverosta.

Kymenkartanon provinssikanslia Lappeenrannassa päätti asiasta kihlakunnan-oikeuden esityksen mukaisesti, ja talot tulivat siis verolle vasta 1748.

Tapolan ja Varismaan tilusriita 1755

Vehkalahden ja osan Kymiä talvikäräjissä 8/3 1755 talollisenleski *Liisa Heikintytär Viialan kylän Tapolasta* ajoi kannetta naapuriaan *Jaakko Tuomaanpoika Tapolaa* vastaan.

Liisan appi Tuomas [Markunpoika] ja Jaakon isä eli Liisan edesmenneen miehen Eerikin veli Tuomas Tuomaanpoika olivat noin 40 vuotta sitten eronneet Tapolan rusthollista siten, että Eerik pitäisi *Tapolan emättilan* (Tapola stomhemman) ja Tuomas sen alle pannun *Varismaan* talon (det där under lagde hemmanet Warisma). Sen jälkeen Tuomas olikin viljellyt Varismaan tiluksia ja Liisan edesmennyt mies Tapolan tiluksia, jotka Liisan mukaan kuuluivat olleen yhtä suuret.

Mutta aina siitä lähtien oli edesmennyt Tuomas ja poika Jaakko hänen jälkeensä käyttänyt Tapolan tonttia ja pitänyt siinä rakennuksiaan ja yhtä kaikki yksin ruokonnut Varismaan tontin pelloksi. Sitä vastoin Liisan edesmennyt mies oli

muuttanut rakennuksensa pois ja raivannut itselleen tontin mäeltä, jottei kylän pelloille, jotka sijaitsivat Tapolan tontin ympärillä, koituisi haittaa kanoista ja muusta karjasta.

Nyt kun Jaakko haluaa käyttää sekä Tapolan että Varismaan tonttia, vaatii Liisa, että Jaakon pitää muuttaa huoneensa pois Tapolan tontilta ja jättää se Liisalle, jotteivät Liisan tai kylän pellot kärsisi vahinkoa Jaakon elukoista, ja että Jaakko pitäisi tälle kuuluvan Varismaan tontin. Lesken poika *Jesper Eerikinpoika* yhtyi äitinsä kanteeseen.

Vastaaja Jaakko Tuomaanpoika esitti nyt herra paronin ja maaherran Joachim v. Dittmerin hänelle 22/8 1739 antaman imissionin, jolla hänet oli sijoitettu puoleen Tapolan rustholliin. Tämän vuoksi Jaakko olikin suorittanut puolen rusthollin verot, vaikkei hänellä ole ollut enempää kuin Varismaan 1/8 manttaalin tilukset, ja Liisalla on ollut Tapolan 1/6 manttaalin tilukset.

Siitä huolimatta Jaakko suostuu kylän edun vuoksi muuttamaan rakennuksensa pois Tapolan tontilta ja jättämään sen Liisan vapaaseen hallintaan samoin kuin tyytyy Varismaan tonttiin. Jaakko ei myöskään vaadi leskeltä mitään siitä, että on maksanut enemmän kuin hänen 1/8 manttaalin osansa edellyttää, kunhan vain Liisa vastedes maksaa tilusosuutensa mukaisesti.

Liisa myönsi nyt, että Tapolan tilukset ovat suuremmat kuin Varismaan, ja tyytyy niin muodoin Jaakon tarjoukseen, kunhan tämä vain vielä tänä keväänä muuttaa. Jaakko sanoo, ettei voi vielä tänä keväänä muuttaa, ennen kuin ehtii hankkia hirret, mutta keväällä 1756 hän tahtoo sen tehdä.

Kihlakunnanoikeus totesi tuomiossaan, ettei leski Liisa Heikintytär Tapola eikä hänen edesmennyt miehensä Eerik Tuomaanpoika ollut ennen kuin vasta nyt käsenyt Jaakko Tuomaanpoika Tapolaa muuttamaan rakennuksiaan Varismaan tontille. Sen vuoksi Jaakkoa ei voitu velvoittaa muuttamaan ennen kuin lupauksensa mukaisesti vasta keväällä 1756, kymmenen hopeataalarin sakon uhalla, ja luovuttamaan koko Tapolan tontti leskelle. Oikeus katsoi niin ikään, ettei Liisalle tai hänen pojalleen ole koitunut vääryyttä siitä, että Jaakolla on ollut Varismaan tontin lisäksi osa Tapolan tontista, koska Jaakolla on sijoitus puoleen Tapolan rustholliin ja hän on maksanut puolet verosta, vaikka hänellä on ollut vain Varismaan 1/8 manttaalin sarat.

Syyskäräjissä 15/10 1756 lautamies Tuomas Hasu antoi tiedoksi, ettei Jaakko Tuomaanpoika Tapola ollutkaan pannut toimeen lupaamaansa rakennusten muuttoa eikä edes sitä aloittanut. Sen tähden oikeus langetti Jaakon hänelle asetettuun 10 hopeataalarin uhkasakkoon ja velvoitti hänet saman suuruisen sakon uhalla muuttamaan rakennuksensa ensi juhannukseen mennessä.

Tapolan kruununtalon haltijat 1760-luvulla

1760-luvulla Tapolan maakirjatalon hallinta oli jakaantunut kantaisän Tapani Matinpojan pojanpojan *Tuomas Markunpojan* (k. 1727) kahden keskimmäisen pojan poikien kesken seuraavasti:

3/7 osaa, veroltaan 1/8 manttaalia, hallitsi Tuomas Markunpojan toiseksi vanhimman pojan Tuomas Tuomaanpojan poika *Jaakko Tuomaanpoika* (eli n. 1710–70). Talonosa on entinen Varismaan augmentti.

4/7 osaa, veroltaan 1/6 manttaalia, hallitsivat Tuomas Markunpojan kolmannen pojan Eerik Tuomaanpojan pojat *Jesper Eerikinpoika* (n. 1731–90) ja *Fredrik Eerikinpoika* (n. 1740–1805), joista Jesper toimi isäntänä. Talonosa on entinen Tapolan emätila. Talonosa halottiin n. v. 1764 Jesperin ja Fredrikin kesken niin, että kumpikin sai puolet talonosasta eli 1/12 manttaalin veroisen 2/7 osan maakirjatalosta.

Lähteet

Seppo Sippu: ”Sippolan Tapani ja Tapola-suku.” *Genos. Suomen Sukututkimusseuran aikakauskirja* 57:3 (1986), sivut 127–137.

Erkki Salomaa: *Tapola-Metsen suvun sukututkimus*. Joensuu 1998.

Veli Häkkinen ja Seppo Sippu: *Mämmälän kylän talot ja suvut*. Vammala 2000.

Kymenkartanon ja Savonlinnan läänin Kymin kihlakunnan läänintilit 1721–39. Kansallisarkisto.

Viipurin kuvernementin Kymenkartanon provinssin Kymin kihlakunnan läänintilit 1743–65.

Karjalan rakuunaeskadroonan pääkatselmusluettelot 1725 ja 1737. Ruotsin sota-arkisto (mikrofilmit Kansallisarkistossa).

Kymenkartanon ja Lappeen tuomiokunnan Vehkalahden käräjäkunnan käräjäpöytäkirjat 1727, 1729 ja 1739. Kansallisarkisto.

Viipurin kuvernementin Kymenkartanon tuomiokunnan Vehkalahden käräjäkunnan käräjäpöytäkirjat 1744, 1755 ja 1756. Kansallisarkisto.